



Аляксей ДУДАРАЎ:

«НЕ ЗРАБІЦЬ ДУШУ ГОРШАЙ...»

Нечаканая і раптоўная смерць знакамітага беларускага драматурга Аляксея Дударава ў канцы лютага 2023 года балюча адгукнулася ў сэрцах многіх і многіх людзей. А для мяне гэтая стра-та сталася асабліва балючай і скруш-най. Я быў асабіста знаёмы з Аляксеем Ануфрыевічам. Не магу сказаць, што нашы адносіны былі дужа блізкімі, сяброўскімі, але кожная сустрэча бы-ла цёплай, сардэчнай. Мы пра многае маглі гаварыць шчыра, адкрыта, з уза-емнай цікавасцю. І сёння хацелася б сказаць сваё слова пра дарагога мне чалавека.

«Яго імя можна смела заносіць у Кнігу рэкордаў Гінеса, — так сказаў пра драматурга Аляксея Дударава пісьменнік і таксама драматург Георгій Марчук. І растлумачыў сваю думку: — Таму што ніхто з беларусаў да яго не атрымліваў Дзяржаўную прэмію СССР у такім маладым узросце».

Так, Аляксею Дудараву было тады ўсяго трыццаць пяць гадоў. І высокую ўзнагароду ён разам з калегамі-«купалаўцамі» атрымаў за спектакль «Радавыя». Спектакль, які вы-клікаў у грамадстве, у асяроддзі спецыяліс-таў шырокі рэзананс. Ён быў пастаўлены не толькі ў Мінску, але і ў Маскве — у Малым тэатры, у Ленінградзе — у знакамітым Вя-лікім драматычным тэатры, якім кіраваў не менш знакаміты рэжысёр Георгій Таўстаног-аў. І яшчэ добрая сотня тэатраў Савецкага Саюза да саракагоддзя Вялікай Перамогі ажыццявіла пастаноўку «Радавых».

Поспех натхніў маладога аўтара на новыя творы. Ён стварае дзве вострасацыяльныя п'есы — «Парог» і «Вечар». І атрымлівае прэмію Ленінскага камсамолу! Спектаклі, пастаўленыя па гэтых п'есах, ішлі ў шматлі-кіх тэатрах краіны, вакол іх узніклі гарачыя спрэчкі, дыскусіі. Імя Дударава становіцца агульнавядомым, ці, як цяпер бы казалі, брэндавым.

Але, бадай, самым папулярным, па-са-праўдному народным стаў фільм «Белыя росы», які выйшаў на экраны ў 1984 годзе, і, як засведчыла статыстыка, за адзін толь-кі год яго паглядзела больш за 60 мільёнаў чалавек!

Дзеля даследавання народнай душы, паказу нашага багацця мінулага Дудараў звяртаецца да гістарычнай тэмы. Адну за адной ён стварае драмы «Князь Вітаўт», «Усяслаў Чарадзея», «Палачанка», «Чор-ная панна Нясвіжа», «Крыж»... Як адзна-чаў літаратуразнаўца Пятро Васючэнка, нікому з беларускіх драматургаў не ўда-ецца ўзнаўляць падзеі далёкага мінулага з такой яркасцю і маляўнічасцю, як гэта рабіў Дудараў.

Невыпадкава за стварэнне гістарычных п'ес і ўвасабленне іх на сцэне Нацыяналь-нага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Янкі Купалы Аляксею Дудараву прысуджана спецыяльная прэмія Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне».

І, нарэшце, прэмію Саюзнай дзяржавы Дудараў атрымаў у 2002 годзе за цыкл п'ес і сцэнарыяў для тэатра і кіно.

...Сем гадоў таму я вырашыў пазнаёміц-ца з Дударавым і, калі ён не будзе супраць, зрабіць з ім гутарку для кнігі «Постаці». Аляксей Ануфрыевіч на маю просьбу ад-гукнуўся добразычліва:

— Няма праблем. Толькі гэты тыдзень у мяне ўвесь заняты. Давайце сустрэнемся на наступныя.

Праз тыдзень я ўжо быў ва ўтульным кабінце старшыні Беларускага саюза тэат-ральных дзеячаў. Ён сустрэў мяне з цёплай, сяброўскай усмешкай. Нікай позы, нікай маніі велічы. Літаральна праз некалькі хвілін я ўжо адчуваў, нібыта мы знаёмыя шмат, шмат гадоў.

— Давай без цырымоній, — сказаў Аляк-сей Ануфрыевіч і прапанаваў перайсці на «ты».

— Калі знаёмішся з творчым чалаве-кам, заўсёды цікава ведаць, хто былі яго бацькі, у якім асяроддзі ён рос, выхоўваў-ся, што сілкавала яго душу і розум з ма-ленства. Раскажы, калі ласка, пра гэта.

— Ды тут асабліва і раскажыць няма ча-го. Бацькі мае — простыя людзі. Сяляне.



Фота Аляксея КІШЧУКА

Калгаснікі. Усё сваё жыццё працавалі на зямлі. З гэтага, як кажуць, мелі кавалак хлеба і сёе-тое да хлеба. Не скажу, каб жылі заможна, але і не бедна.

З першых дзён вайны бацьку забралі ў войска, і дарогамі ваеннага ліхалецця ён прайшоў ад званка да званка. Вярнуўся ў званні гвардыі старшыні і з ордэнам Чыр-вонай Зоркі на грудзях. Вярнуўся, дзякаваў Богу, жывы і здаровы. І сям'ю нашу бяда абмінула: страшная статыстыка (а на Ві-цебшчыне, як вядома, падчас вайны загінуў кожны трэці) нас не закранула.

Мая малая радзіма — вёска Кляны, што на Дубровеншчыне. Вёска даволі вялікая — болей за сто двароў. На беразе маляўнічай рачулкі Расасенкі. Гэтая рачулка — самы светлы, самы паэтычны ўспамін з майго ма-ленства. Нездарма ж яна вандруе з аднаго майго твора ў другі.

А яшчэ вакол былі прыгожыя лясы, па-плавы. Тут я час ад часу пасвіў кароў, аве-чак. Дарэчы, не такая гэта простая спра-ва — пасвіць жывёлу. Асабліва авечак: раз-брыдуцца ва ўсе бакі і паспрабуй іх збярэ-да кучы. Дык я што прыдумаў? Быў у нас сабака Дзэ. Авечкі яго не дужа баяліся. А вось калі я браў яго за каршэнь, і ён пачы-наў адчайна скаголіць, гэта авечак пужала, і яны збіраліся ў гурт.

Дык вось калі гаварыць пра тое, што фарміравала маю дзіцячую душу, то гэта, апроч сям'і, бацькоўскіх генаў, была яшчэ маляўнічая навакольная прырода — рэчка, лес, рознае птаства, свойская жывёла. Мы, сялянскія дзеці, раслі сярод прыроды і ад-чувалі з ёю крэўную роднасць...

— Моладзь з'язджала з вёскі. Вось і ты, як толькі надарылася магчымасць, з'ехаў...

— А што было рабіць? У вёсцы я не ха-цеў жыць. І не саромеюся ў гэтым прызна-ца. Сялянскі хлеб — ох які нялёгка... Але справа нават не ў гэтым. Хто б і як вёску не апяваў, але агульны настрой быў такі: вучыцца, вывучыцца і застацца ў горадзе. Тады гэта называлася «выбіцца ў людзі». У Кляны прыязджала прыбіральшчыца з райцэнтра — дык яна хадзіла ў нас кара-левай.

Савецкая ўлада ў свой час многае ўпус-ціла ў наладжванні вясковага побыту, у выхаванні моладзі. А цяпер папярэць гэты негатыўны працэс вельмі і вельмі складана. Зрэшты, некаторыя спецыялісты сцвярджа-юць, што і не трэба нічога папраўляць. Ад-міранне старой вёскі — працэс натуральны, заканамерны. Усё ў прыродзе развіваец-ца, мяняецца, на змену старому прыходзіць новае, больш прагрэсіўнае. Што ж, пажы-вём — пабачым...

— Аляксей, звычайна чалавек даволі рана адчувае сваё прызвание і яшчэ ў школьных гады вызначаецца з выбарам професіі. А як было ў цябе? Калі ты адчуў цягу да творчасці?

— Нікай асаблівай цягі да творчасці ў школе я не адчуваў. Нават не пісаў вершаў.

Праўда, папісваў заметкі ў раённую газету. І час ад часу мяне друкавалі. У пятнац-цаць гадоў быў вельмі ўсцешаны, калі ў нашай «Дняпроўскай праўдзе» ўпершыню ўбачыў надрукаваным сваё прозвішча — А. Дудараў. Гэта быў допіс пра касавіцу ў калгасе.

Газету з тым допісам я насіў з сабою, можа, тыдні са два. Хацелася паказаць яе кожнаму сустрэчнаму. Але ні пісьменнікам, ні журналістам стаць не марыў. Хацеў быць афіцэрам...

— Чаму ж тады паступіў у вучылішча нафтавікоў?

— Проза. Па-першае, яно было непа-далёку ад дома. А па-другое, у гэтым ву-чылішчы давалі стыпендыю ў 36 рублёў і інтэрнат.

Калі пасля службы ў арміі я вярнуўся ў Наваполацк, то ўладкаваўся слесарам на адзін з заводаў і добрасмудлена адпраца-ваў там два гады. Аднак вельмі хутка пера-канаўся, што і гэта не маё. Мяне заўсёды цягнула на сцэну. У школе я з задавальнен-нем удзельнічаў у мастацкай самадзейнас-ці. Мне заўсёды падабалася жыць чужым жыццём.

І вось аднойчы я ішоў па вуліцы і ўбачыў каля Палаца культуры вялікую афішу: аб'яўляецца набор у народны тэатр. «Гэта мой шанц!» — вырашыў я. І пайшоў запісвацца. Самае цікавае, што мяне праслухалі і пры-нялі ў калектыў. А неўзабаве я ўжо іграў адну з роляў у спектаклі па п'есе Арбузава «Горад на досвітку». І тут я зразумеў: гэта мой шлях.

Але калі гаварыць шчыра, артыст я быў так сабе і быў бы так сабе. Магчыма, таму і адбыўся гэты паварот, гэты выбар. Пас-ля двух гадоў работы ў Беларускам тэатры юнага глядача — спачатку акцёрам, затым загадчыкам літаратурнай часткі, я сышоў на «Тэлефільм» і заняўся літаратурай.

— У 1979 годзе ў выдавецтве «Мастац-кая літаратура» ў цябе выйшла першая кніга «Святая птушка». Кніга мела поспех. Яе хвалілі крытыкі, вядомыя пісь-меннікі. У тым жа годзе цябе прынялі ў Саюз пісьменнікаў. Здавалася б, што яшчэ трэба маладому празаіку? Пішы, замацоўвай поспех. І раптам — пераход у драматургію. Чаму і як гэта адбылося?

— Я ўжо табе казаў, што сцэна мяне заў-сёды прываблівала. З дзяцінства ўва мне жыў тэатр. Мне не цікава было займацца апісальніцтвам. Мне хацелася дынамікі, патрабаваўся дыялог! Зрэшты, я і ў апавя-даннях быў драматургам. Гэтаму я вучыўся перш за ўсё ў Васіля Шукшына. Ды яшчэ ў Антона Паўлавіча Чэхава.

Дык вось, мяне заўсёды цікавілі дыялогі. Апошняе апавяданне я напісаў у 1979 годзе. Пасля — толькі п'есы і кінасцэнарыі.

Так, гэта было няпроста — перайсці з прозы ў драматургію. Калі садзішся пісаць апавяданне, то ведаеш, пра што будзеш пі-саць. Нейкую гісторыю прыдумляеш. А калі бярэшся за п'есу — цяжка сказаць, што з таго атрымаецца. Гэта самы складаны жанр літаратуры. Ён уключае ў сябе і прозу, і паэ-зію, і публіцыстыку, і яшчэ нешта...

— Пачатак васьмідзясятых мінулага стагоддзя стаў для цябе як драматурга творчым узлётам, сапраўдным зорным часам. Адну за адной ты ствараеш вы-датныя п'есы — «Парог», «Вечар», «Ра-давыя». Іх ставяць сотні тэатраў Савец-кага Саюза. Яны атрымліваюць высокую дзяржаўную ўзнагароды. Што паслужы-ла імпульсам для стварэння гэтых п'ес? Глыбокае веданне жыццёвых праблем? Інтуіцыя? Ці выпадковы выбар тэм?

— Выпадкавага ў мастацтве нічога не бывае. За любым выбарам тэмы стаіць і веданне жыцця, і інтуіцыя, і нейкая рэальная гісторыя, якая становіцца штуршком для роздуму, для творчай фантазіі. Я ніколі не спісваю сваіх герояў з рэальных людзей — гэта было б падобна на пародыю. Кожны з іх — абагульнены, дадуманы, дафанта-зіраваны.

— Пасля «Радавых», праз шмат гадоў, ты напісаў яшчэ дзве п'есы на ваенную тэму — «Не пакідай мяне» і «Ты помніш, Алёша...» Але па настроі, па інтанацыі

яны ўжо зусім іншыя. Тваё адчуванне вайны змянілася?

— Змянілася, і, на жаль, у песімістычны бок. Адна з гераінь «Радавых», Лідка, каза-ла: «Гэта вайна апошняя...» А другі герой, Бушцец, саркастычна пярэчыць ёй: «Ага. Залечаць раны, забудуць мёртвых... І зноў пачнуць...» Гэтыя словы я ўлажыў у вусны чалавека азлобленага, пакалечанага вай-ной. Але ж ён трыццаць гадоў таму сказаў праўду! Надзеі на тое, што людзі пераста-нуць ваяваць, няма. А тады гэтая надзея ў мяне была.

Памятаеш канец васьмідзясятых, калі па-чалася замірэнне з Захадам, калі здавалася, што нарэшце чалавецтва назаўсёды пазба-віцца ад пагрозы вайны? І тады спектакль «Радавыя» ўжо перастаў цікавіць глядачоў. Як аўтар я падумаў: «І дзякуй Богу! Я сваё слова пра вайну сказаў, і гэта мой сціплы ўнёсак у тое, што будзе мір ва ўсім свеце».

Прайшоў час — і што мы бачым? Падзеі ў свеце даюць нам усім зразумець, што той прамежак часу, у якім мы жывём, нясе свае выпрабаванні, і мы, аказваецца, не намнога разумнейшыя за тых, хто жыў да нас і хто будзе жыць пасля нас.

Цяпер я ўпэўнены, што армія як адзін з інстытутаў дзяржаўнасці абавязкова павін-на быць. Нават у тым выпадку, калі даюць самыя высокія гарантыі, што на нашу краіну ніхто нападаць не будзе, усё роўна армія як арганізуючая сіла, як сродак бяспекі і ўпэў-ненасці, павінна быць. Вядома, сучасная і ў рамках разумнай дастатковасці.

— Аляксей, цябе нярэдка называ-юць жывым класікам. Як ты да гэтага ставішся?

— Іранічна. Раней, калі мяне так называ-лі, я раздражнёна адмахваўся, потым пачаў зважацца, а цяпер прывык. У сэнсе не рэ-агую ніяк. Але шчокі я ніколі не надзімаў. Я сабе яшчэ ў маладосці сказаў: «Ты хто? Пісар! Табе нехта дыктуе, а ты запісваеш. І ўсё! Ты — перадатчны інструмент».

— Скажы, калі ласка, а чалавек — гас-падар свайго лёсу ці яго жыццёвая пуця-віна вызначана недзе там, на нябёсах? І ён можа дзейнічаць толькі ў межах на-канаваданя?

— Вобразна аб гэтым можна сказаць так. Чалавек плыве па рацэ. Ён можа плыць каля левага берага, можа плыць каля правага. Можна пасярэдзіне. Больш за тое можа на-ват паспрабаваць, калі атрымаецца, плыць супраць цячэння. Але доўга не вытрымае, стоміцца і паплыве, куды трэба. Аднак вый-сці на бераг яму заказана. Ні на левы, ні на правы. Чалавек можа паскорыць свой рух, можа замарудзіць, але толькі ў тым напрам-ку, які яму вызначаны. А каб не захлынуцца ў гэтай рацэ, трэба ўсё жыццё боўтацца. Перастанеш — пойдзеш на дно.

— Кажуць, шчаслівы чалавек не той, хто ўсё мае, а той, хто задавальняецца тым, што мае.

— Напэўна. Шчасце, на маю думку, — гэта гарманічныя адносіны з дасканалым і недасканалым светам. З недасканалым — у першую чаргу. Магчыма, у гэтым ёсць пэў-ны канфармізм, але такая рэальнасць. Калі на вуліцы холадна, мы надзяваем светар.

А яшчэ больш важна і, можа, самае скла-данае — знайсці гармонію з самім сабой. Я неяк аднаму добраму чалавеку пачаў ска-рдзіцца, што ўсё, што я пішу, нікому не патрэб-на. А ён мне сказаў: «Вы самі хочаць чуеце, што гаворыце? Вы ж кантактавалі з мільёнамі людзей — праз спектаклі, праз фільмы. І калі хочаць бы адзін чалавек вынес з гэтага нешта добрае, светлае, то ўжо ваша праца не марная». І, відаць, ён мае рацыю.

Увогуле, што б з табой ні адбывалася, ты — шчаслівы чалавек. Ужо хоць бы тым, што жывеш, маеш добрую сям'ю, разумных дзяцей, нешта карыснае робіш для людзей. Трэба толькі дастойна пражыць адведзенае табе Богам жыццё і выканаць праграму-максімум — палепшыць сваю душу, а калі максімум не можаш, то хоць бы праграму-мінімум — не зрабіць душу горшай.

— Ну вось ты адказаў і на маё апош-няе пытанне — пра сэнс жыцця. Дзякую за гутарку!

Зіновій ПРЫГОДЗІЧ.